

МОВА — КОРДОН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

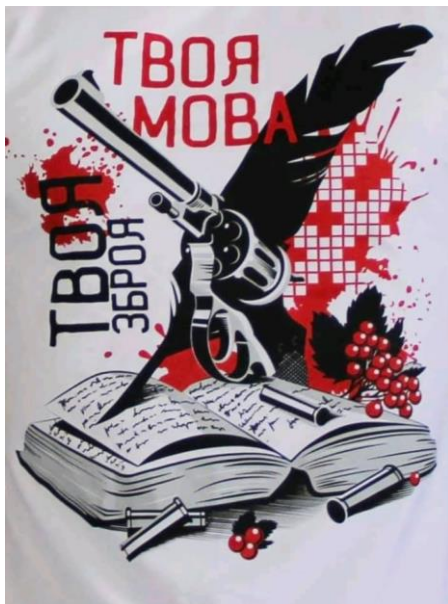
ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

МОВА — КОРДОН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

21 ЛЮТОГО 2024 РОКУ

Львів 2024

УДК 323.269

МОВНА СКЛАДОВА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

доктор технічних наук, доцент Анатолій НЕСТЕР

Хмельницький національний університет

Гібридна війна — це прагнення однієї держави нав'язати іншій (іншим) свою політичну волю шляхом комплексу заходів політичного, економічного, інформаційного характеру і без оголошення війни відповідно до норм міжнародного права. Події на Євромайдані, Революція гідності, анексія Криму і нагнітання насильства на Донбасі, яке переросло в повномасштабний збройний конфлікт, демонструють, що гібридна війна пов'язана не стільки з окупацією території противника, скільки з прагненням підірвати структуру його управління зсередини, зруйнувати інфраструктуру, придушити волю до опору. В умовах гібридної війни бойові дії є другорядними, а на перший план виходять інформаційні операції та інші важелі впливу. Війна полягає у прагненні однієї держави агресивно діяти на свідомість жителів іншої. Іншими словами — це прагнення не знищити мільйони людей, а залякати й деморалізувати їх [1].

Це означає, що мова є також інструмент гібридної війни, яку веде Російська держава. Недаром Путін В.В. президент російської держави говорить, що там, де є російська мова, там Росія. І російська держава століттями нав'язувала мешканцям захоплених територій вивчення мови, історії російської держави написаної на угоду правителям точасного самодержав'я, приниження або викривлення історії мешканців українських територій та інших включених до складу Московії. І мова тут ставала зброєю в питаннях зросійщення, знищення всього місцевого та висвітлення вищості російського та образу їх життя. Мовляв тільки з приходом Росії починається розквіт

місцевого населення, розвиток його культури, промисловий розвиток.

Для початку трохи історії, яка визначає нову добу української мови. Ця доба почалась у XIV ст. і як її доді називали - "середньоукраїнська" або "староукраїнська". Тоді українські землі ввійшли до складу Великого князівства Литовського та Королівства Польського. У землях, що належали Польщі, мовою діловодства стала латина, натомість у Великому князівстві Литовському "руська мова" не перестала слугувати мовою адміністрації й судочинства.

У царині релігії далі вживалася церковнослов'янська мова української редакції, яка зазнала реформ за болгарськими й сербськими зразками. "Руська мова" в діловій сфері була інколи ближчою до української, інколи ближчою до білоруської мови, при цьому в багатьох документах виявляла яскраві риси надрегіональності. За середньоукраїнської доби в наукових колах розвилось усвідомлення різноманіття слов'янських мов. "Руська" й "московська" мови зазвичай вважалися різними. Хоча погляди про існування лише однієї слов'янської мови з різними діалектами були доволі поширені аж до XIX ст.

У Московії мову документів з українських земель зазвичай називали "литовською" або "білоруською", лише з часів Петра I "малоросійською".

Упродовж XVI ст. українські й білоруські землі потрапили під вплив Реформації, яка дала величезний поштовх розвиткові української культури загалом та української мови зокрема. Золотий період руської мови ранньомодерної доби закінчується у часи Руїни після козацького повстання на чолі з Хмельницьким. У Гетьманщині руська мова надалі функціонувала як мова адміністрації, аж поки російська канцелярська мова не стала її замінити з 1720-х років.

Українські вчені, зокрема вихідці зі створеного 1632 р. Київського колегіуму, стали провідними культурними діячами в Росії, зокрема й письменниками російського бароко. З 2-ї

половини XVII ст. до 1720-х років російська мова загалом була під сильним впливом української та українсько-церковнослов'янської.

Мелетій Смотрицький, говорячи про право Руси, мав на увазі привілеї, які здобула руська шляхта Київщини, Волині та Брацлавщини на Люблінському сеймі в липні 1569 року. Ці привілеї, забезпечуючи для українських воєводств певну автономію у складі Корони, якраз містили й пункт про мову. Саме руська мова незмінно мала звучати в судочинстві та в офіційних стосунках короля і його адміністрації зі шляхетними жителями трьох руських воєводств. От у цій публічній сфері мова постала тим бастіоном, який будь-що-будь потрібно боронити. Хоча б тому, що, як вважали ті люди, поступившись дещицею, можна втратити все.

А тому вже восени 1569 року волинська шляхта написала до короля листа, який, щоправда, не зберігся. Однак із відповіді Сигізмунда Августа від 11 січня 1570 року зрозуміло, що саме дошкулило волинянам: Коронна канцелярія почала надсилати на Волинь листи польською. Король запевнив скаржників, що їхнім "артикулам, свободам і вольностям" не шкодитимуть жодні акти, адже володар своєю присягою гарантував недоторканність привілею. Невдовзі про мовне питання у своїй петиції до короля згадала й київська шляхта. Посилаючись 1571 року на Люблінський привілей, вона вимагала, аби вся офіційна документація надходила до них "не иншими літерами и слови, одно руськими".

Український народ опинився наприкінці XX століття на межі існування саме через те, що протягом кількох століть вимушений був дивитися на свою історію російськими очима. Після багатовікового етноциду, лінгвоциду та спланованого у Москві Голодомору (геноциду) 1932—1933 років він мав розчинитися у так званій «єдиній історичній спільності — радянському народі». Нищення українського народу набуло системного, комплексного характеру одразу після поразки шведсько-українського війська під Полтавою 1709 р. —

відчайдушної спроби гетьмана Мазепи визволити Україну з-під московського іґа. «В руках Петра I опинилася величезна імперія, яка не мала ні єдиної історії, ні розвиненої мови та культури, ні навіть своєї прийнятної назви, адже старі назви — Московія, московити — вже не влаштовували., — зазначає історик Анатолій Ціпко. Тому на весь світ взялися проголошувати назву — Росія, яка начебто пряма спадкоємиця Київської Русі (давньоукраїнської держави), а народ метрополії було названо «руським», слов'янським». Насправді проблема для Москви залишалася. Вона полягала в тому, що в бібліотеках монастирів і навчальних закладів, у різних архівах України була величезна кількість літописів, хронік та інших раритетів, зміст яких абсолютно суперечив цим нововведенням. Творців імперії не влаштовувало також існування на загарбаній території самого українського народу, який мав свою давню мову, свою культуру, був прямим спадкоємцем Київської Русі, а отже, його прирекли зникнути з історичної мапи.

Ситуація, як знаємо різко погіршилась у Російській імперії та Радянському Союзі. «З часом стало ясно, – писав Джеймс Мейс, – що радянська національна політика була набагато успішнішою, ніж багато хто думав: на рівні основної етнополітичної лояльності стабілізувалися 20-25 відсотків «совків» (радянські люди із залишковою ностальгією за старим режимом), приблизно така ж кількість так званих щирих українців, які мають почуття до України, подібні до тих, що більшість французів – до Франції, або поляків – до Польщі. Решта населення без ніякої етнополітичної самоідентифікації, окрім, можливо, якогось невизначеного усвідомлення, що вони громадяни України, але без значних зв'язків з українською культурою. Тобто українці в сенсі людей із сильною лояльністю як громада перетворилися за радянський період на національну меншину».

Така довготривалість наслідків мовно-культурної асиміляції населення України свідчить про те, що проект

зросійшення українського народу, який імперії не вдалося реалізувати в самодержавний період, досяг значних успіхів за радянської доби [2].

Є дві головні причини розв'язування гібридної війни проти України — великі територіальні розміри та неререформованість нашої держави після здобуття незалежності. Це поєднання з наявністю в Росії достатнього обсягу золотовалютних резервів, військових запасів і легіону агентів впливу в українських (і не тільки українських) коридорах влади і бізнесу, що забезпечило стрімке перетворення України з ситуативного союзника Росії на жертву її агресії. А вибори президентів України, серед яких Янукович В.Ф. (колишній кримінальний злочинець), не свідчить про рівень готовності населення до виборів найкраще підготовлених осіб до такої державної діяльності. Над цим потрібно працювати державницьким партіям, активно вести політичну діяльність постійно, а не тільки під час виборчої компанії.

Чому для гібридної війни обрана саме Україна? Тут багато що залежить від спрямованості вістря інформаційного удару. Казахстан і Білорусь — партнери Російської Федерації по Євразійському економічному союзу, хоча останнім часом ані Нурсултан Назарбаєв, ані Олександр Лукашенко не почувають себе безтурботно спокійними у своїх президентських кріслах. Дії Путіна в 2014 році змусили не лише країни Заходу реагувати на зміни в політиці Кремля, але і потривожили ветеранів президентської служби на пострадянському просторі. Центральноазіатські держави Росії атакувати небезпечно — великий шанс мимоволі зачепити інтереси Піднебесної, що вже давно нагадує сплячого Дракона. З Молдовою у Росії немає спільних кордонів, тому її успіхи на шляху євроінтеграції хвилюють Кремль не настільки сильно, як українське бажання повернутися в сім'ю європейських народів, висловлене голосно під час Революції гідності [1].

Чіткої дати початку російсько-українського протистояння немає, визначити її буде можливо вже після

завершення конфлікту. Але очевидно, що події на Євромайдані не були каталізатором початку гібридної війни — до недружніх кроків проти України Росія готувалася протягом тривалого періоду. Зауважу, що різноманітні елементи гібридної війни використовувалися провідними країнами світу як напередодні Другої світової війни, так і після її завершення в умовах біполярного світу. Проте саме темпи поширення інформації сьогодні перетворили її не тільки на товар, але й на інструмент впливу [1].

Про період післявоєнний (з 1946 р) можна говорити про поступовий розвиток промисловості, освіти та скорочення навчання у великих містах України українською мовою. Документація на промислових підприємствах велась тільки російською мовою. Школи переводились на навчання російською, навчання українською, як правило зберігалось в сільській місцевості. Так у місті Хмельницькому перед розпадом Радянського Союзу загальна кількість шкіл сягнула 25 та з них тільки 2 мали навчання українською мовою. Йшла мова про повне зросійщення міста та навколишніх міст та містечок. Заохочувалось відлучення від вивчення української мови-в російськомовних школах дозвіл не вивчати українську мову (та й національних мов) отримували діти військовослужбовців всіх рангів незалежно від національності та регіонального походження батьків. І таке положення спостерігалось в усіх національних окраїнах на території колишнього СРСР.

Відповідно до приписів Конституції України ст. 7 Закону «Про освіту» встановила, що мовою освіти в навчальних закладах всіх рівнів на всій території України є державна мова і що держава гарантує кожному громадянину України право на здобуття освіти державною мовою. Разом із тим у цій статті передбачено, що особам, які належать до національних меншин, гарантується право на навчання в комунальних закладах для здобуття дошкільної та початкової освіти поряд із державною мовою мовою відповідної національної меншини, а особам, які

належать до корінних народів України, — право на навчання в комунальних закладах дошкільної та загальної середньої освіти поряд із державною мовою мовою відповідного корінного народу. Використання державної мови є обов'язковим під час проведення навчальних занять, за винятком занять із навчальних предметів, які, згідно з освітньою програмою закладу освіти, викладаються іноземними мовами або мовами корінних народів і національних меншин [3].

Інкорпорована в Закон «Про освіту» 1991 року ст. 20 закону Ка-Ка стала підґрунтям для відновлення та виправдання практики, яка склалася ще за часів СРСР і відповідно до якої в багатьох регіонах України засновувалися численні школи з російською мовою викладання та зменшувалася кількість українських. Унаслідок цього українці змушені були влаштовувати своїх дітей у школи з російською мовою викладання. За бажання батьків учні російськомовних навчальних закладів звільнялися від вивчення української мови. Разючою ставала диспропорція між кількістю учнів у російських школах і відсотком росіян в етнічному складі населення. Заклади з російською мовою викладання перетворилися на потужне зняряддя русифікації України [3].

Але чи все зроблено українською державою для вивчення мов національних меншин. На жаль не можна цього стверджувати. А що з російською мовою, чи стала вона мовою тільки національної меншини. На жаль, ні. Наряду з впровадженням української мови в навчальних закладах російська мова через русифікацію протягом десятиліть діє достатньо широко по всій території України, особливо на її східних теренах.

Бібліотеки наших вищих навчальних закладів поступово позбавляються російськомовної літератури, в тому числі технічної, але за період незалежності держава нічого не зробила для видання, перевидання сучасної технічної літератури державною українською мовою. Окремі вищі навчальні заклади та українські журнали вимагають використання підручників в

списках використаної літератури українських аналогів, виданих не пізніше 10-15 років тому. Але держава не сприяла появі такої літератури-не виділялись кошти вищим навчальним закладам для друкування книжок, посібників. Часто викладачі змушені шукати різні шляхи видачі літератури за свої кошти, спонсорську оплату (не завжди правомірну). Та й якість виданої літератури бажає бути кращою, що свідчить про зниження професійності учасників видавничого процесу. Перелік наших журналів, які мають статус Scopus та web of science (а вимоги до викладачів вимагають друку в таких журналах) досить невеликий і кожен з них вимагає плати за публікацію наукових статей, яку мають внести автори з своїх особистих заощаджень і плата ця достатньо велика, досягає значень, що перевищує заробітну платню викладача. І професорсько-викладацькому складу приходиться шукати способи оплати, які б не були обтяжливими для сімейного бюджету.

Які ж досягнення сьогоднішніх днів при всіх недоліках спричинених війною з Російською федерацією. Тут необхідно відмітити, що на початку незалежності 1991 року вплив російської мови, видавництво літератури знаходились під впливом Росії. Але поступово (особливо після початку бойових дій) Українська держава та місцеві органи влади стали сприяти переведенню навчання на українську мову.

Такі навчальні предмети, як українська мова та українська література, відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні та розвитку національної ідентичності, культурного спадку та літературного надбання України. Ці предмети мають значення як для освіти, так і для виховання молодого покоління. Більшість старшокласників під час опитування зазначили, що мають у середньому від двох до чотирьох занять на тиждень з української мови та української літератури.

Державна мова використовується як у спілкуванні між викладацьким складом, іншим персоналом закладу освіти та студентами, так і між працівниками університету. Переважна

більшість професорсько-викладацького складу під час освітнього процесу послуговуються виключно українською мовою. Такий підхід сприяє збереженню рідної мови, розвитку комунікативних навичок і національної свідомості серед студентів, а також збереженню та розвитку української мови в освітньому середовищі.

Мої спостереження за освітнім процесом в університеті та при відрядженнях у інші наукові заклади України дають мені змогу свідчити, що діти з міст нашої держави менше говорять виключно українською мовою порівняно з їхніми однолітками із сільської місцевості.

Чимало науково-педагогічних працівників університету на власному прикладі показують, що українська мова є не тільки засобом спілкування, але й ключовим елементом формування культурного та мовного середовища. Вони активно заохочують своїх студентів, використовувати українську мову як засіб вираження своїх думок, емоцій та ідей при вивченні спеціальних предметів. У повсякденному житті учасників освітнього процесу університету українська мова має велике значення, оскільки вона виконує не тільки роль комунікаційного інструменту, а й символізує національну самосвідомість студентів та викладачів. Використання української мови сприяє зміцненню національного духу, посиленню міжособистісних зв'язків і підтримці культурної спадщини. Вона є неодмінним елементом формування та розвитку національної ідентичності, яка передається через покоління. Збереження та розвиток української мови в повсякденному житті сприяють піднесенню національної культури та єднанню українського суспільства для відсічі агресії Російської Федерації. Посилення мовної самосвідомості серед студентів, їх батьків та викладацького складу допоможе зміцнити роль української мови в нашому суспільстві та зберегти національну ідентичність.

Література:

1. Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. — Х.: Віват, 2015. — 304 с
2. Наші королі – Reges nostri. Володарі та династії в історії України (1340–1795). – Київ: Темпора, 2023. – 436 с
3. Василенко В.А. Мова освіти – ключовий фактор єдності та безпеки держави. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://tyzhden.ua/mova-osvity-kliuchovyj-faktor-iednosti-ta-bezpeky-derzhavy/>.

ВІРШНИЦЯ ВОЄННОГО ЧАСУ - НАСТАСІЯ СЕМЕНЮК

Марія ПОПЧУК, Тетяна ПУНДИК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

На сьогодні, війна в Україні - це боротьба за право на вільне життя, яка почалася не 24 лютого і навіть не у 2014 році, вона почалася ще задовго до дня проголошення незалежності.

Ще за часів Радянського Союзу було актуальним мовне питання, так як знищували не лише наш народ, а й все, що мало український слід. Здавалося б ціннішим за людське життя нічого немає, проте українці так не вважають і готові «душу й тіло» віддати не лише за свою соборність, а й за мову. Саме з цієї причини, важко чути, що мова не на часі. Коли Василь Стус попри всі заборони, захищав українську мову, і той голосний вислів в кінотеатрі «Україна»: «Всі хто проти диктатури - встаньте!», загнав його так далеко, що назад ті нелюди йому не дали повернутися. На жаль, невідомо скільки ще, таких як він, померло в концтаборах.

За часів розстріляного відродження поезія врятувала нашу рідну мову від знищення і сьогодні не дає забути, що попри час у нас залишається один ворог. Великим скарбом на сьогодні є ті,